

KNIHOVNY A AUTORSKÝ ZÁKON

Petra Kotásková Šenkýřová, Ministerstvo kultury ČR

Ministerstvo kultury předložilo počátkem července t.r. vládě ČR návrh novely zák. č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění zákona č. 81/2005 Sb. V tomto příspěvku se tedy budu zabývat především navrhovanou úpravou, nikoliv již stavem současným a pokud přeci, tak jen v souvislosti s novelou a k dokreslení jejich důvodů.

V době sepisování příspěvku nebyl návrh novely projednán ani Legislativní radou vlády (dále jen LRV), resp. jejími pracovními komisemi, ani samotnou vládou. V době konání Konference by však již mělo být vše jinak. Pokud vše půjde dle plánu, měl by být návrh tou dobou již v Poslanecké sněmovně Parlamentu. Projednávání komisemi LRV je naplánováno na 8. a 2. srpna t.r. a samotná LRV by se pak měla návrhem zabývat 18. srpna. Vzhledem k tomu, že návrh novely při tomto projednávání ještě nepochybně podlehne změnám, ustanovení dotýkající se činnosti knihoven nevyjímaje, nebude patrně to co zde píšu teď, odpovídat v půlce září již reálnému stavu návrhu.

Důvodem pro předložení zmiňovaného návrhu novely byla harmonizace současného autorského zákona se směrnicemi přijatými příslušnými orgány ES až v době po jeho přijetí, konkrétně se směrnicí 2001/29/ES o harmonizaci určitých aspektů práva autorského a práv s ním souvisejících v informační společnosti (informační směrnice), směrnicí 2001/84/ES o právu na opětný prodej ve prospěch autora originálu uměleckého díla a směrnicí 2004/48/ES o vymáhání práv duševního vlastnictví a dále doladění harmonizace autorského zákona s již starší směrnicí 92/100/EHS o právu na pronájem a půjčování a o některých právech souvisejících s právem autorským v oblasti duševního vlastnictví (směrnice o pronájmu a půjčování). Harmonizace s informační směrnicí a se směrnicí o pronájmu a půjčování bude také hlavním předmětem tohoto příspěvku.

Návrh Knihovní licence vyplývající ze směrnice 92/100/EHS o pronájmu a půjčování

Hlavním důvodem pro revizi harmonizace směrnice o pronájmu a půjčování byla chybná interpretace jejího čl. 5 odst. 3, jeho následná chybná harmonizace a z toho vyplývající fakt, že v současnosti není autorům přiznáno právo na odměnu za půjčování jejich děl ve veřejných knihovnách,

archivech atp. Česká republika v roce 2000 vyňala z povinnosti platit odměnu za půjčování plošně všechny knihovny, archivy a jiná nevýdělečná školská, vzdělávací a kulturní zařízení. V důvodové zprávě k návrhu autorského zákona z r. 2000 je tato skutečnost odůvodněna tím, že takové vynětí je v souladu s čl. 5 odst. 3 směrnice, který členským státům EU přiznává právo vyjmout určité kategorie zařízení z placení odměny za půjčování, a dále, že tato koncepce odpovídá kulturním a politickým zájmům státu v oblasti vzdělávání, vědy, kultury atp. Evropská komise má však o výkladu pojmu „určité kategorie zařízení“ poněkud jinou představu a dle jejího názoru jej nelze vykládat tak, že jde např. o všechny veřejné knihovny, neboť takový výklad vede prakticky k derogaci práva na odměnu za půjčování. V případě starších členských států EU, které vynětí pojal obdobným způsobem jako Česká republika, (Itálie a Lucembursko) se Evropská komise již rozhodla obrátit na Evropský soudní dvůr pro porušení povinnosti plně implementovat závazná ustanovení směrnic.

Nejzásadnější změnou v případě půjčování navrhovanou novelou AZ tak má být zavedení práva na odměnu pro nositele práv za půjčování jejich děl knihovnami, archivy, muzei, galeriemi a jinými nevýdělečnými školskými a vzdělávacími zařízeními (v praxi tedy výčet zařízení zůstává stejný), s výjimkou určitých kategorií zařízení, které jsou však tentokrát pojaty značně úžeji. Čili podstatou je změna současné bezúplatné zákonné licence (knihovna se autora neptá, zda může jeho dílo půjčovat a autorovi za toto půjčování nenáleží odměna) na zákonnou licenci úplatnou (knihovna se i nadále nebude ptát, ale autor za půjčování dostane odměnu) s tím, že některé kategorie zařízení, konkrétně školní knihovny a knihovny státních a veřejných vysokých škol, Národní knihovna České republiky, Moravská zemská knihovna v Brně, Státní technická knihovna, Národní lékařská knihovna, Národní pedagogická knihovna Komenského, Knihovna Ústavu zemědělských a potravinářských informací, Knihovna Národního filmového archivu a Parlamentní knihovna České republiky, mohou díla půjčovat i nadále na základě bezúplatné zákonné licence.

Otázkou však zůstává, 1) která díla budou do této zákonné úplatné licence zahrnuta a s tím související komu bude odměna náležet, 2) kdo bude odměnu za půjčování platit a 3) jaké povinnosti vyplývají ze zavedení úplatné zákonné licence pro knihovny.

Ad 1) – díla podléhající zákonné licenci podle § 37 návrhu novely autorského zákona

Podstata úplatné zákonné licence na půjčování autorských děl je obsažena v navrhovaném odstavci 2 § 37 a je vyjádřena slovy: Do práva autorského nezasahuje osoba uvedená v odstavci 1, půjčuje-li originály nebo

rozmnoženiny vydaných děl a zaplatí-li odměnu, která přísluší autorům ve výši stanovené v příloze tohoto zákona. Právo na odměnu autor nemá v případě půjčování zveřejněných děl podle tohoto odstavce na místě samém. V odstavci 3 se pak říká, že: Ustanovení odstavce 2 se nevztahuje na rozmnoženiny děl zaznamenaných na zvukové a zvukově obrazové záznamy, ledaže jde o půjčování na místě samém po uplynutí 3 měsíců od počátku jejich oprávněného rozšiřování. Osoba uvedená v odstavci 1 je povinna při takovém půjčování zamezit možnosti pořízení rozmnoženiny díla zaznamenaného na zvukovém či zvukově obrazovém záznamu. Tříměsíční časové omezení pro zahájení prezenčního půjčování zvukových a zvukově obrazových záznamů bude z návrhu novely vypuštěno.

Pokusím se uvedená ustanovení stručně rozebrat. Předně byla do textu autorského zákona zapracována část textu prefací směrnice o pronájmu a půjčování, kde se praví, že do pojmu půjčování pro účely této směrnice nemá být zahrnováno přenechání pro účely seznámení se na místě samém („making available for on-the-spot reference use“), tj. půjčování označované jako prezenční. Knihovna (a archiv, galerie, muzeum, atd. – dále je už nebudu uvádět, ale pokud jde o § 37 návrhu novely, lze na ně vztáhnou vše uvedené o knihovnách) může, jak vyplývá z textu odst. 2, půjčovat prezenčně díla zveřejněná (tj. díla, která byla autorem nebo s jeho souhlasem již veřejně přednesena, provedena, předvedena, vystavena, vydána či jinak veřejnosti zpřístupněna). Jde v tomto případě o již zmiňovanou bezúplatnou zákonnou licenci. Absenčně může půjčovat pouze díla vydaná (tj. díla, jež jsou či byla veřejně rozšiřována v hmotné podobě). Ke zveřejnění, na rozdíl od vydání, může dojít např. i prostřednictvím Internetu, veřejným přečtením atp.

Zákonná licence nezahrnuje jednak zvukové a zvukově obrazové záznamy, jednak počítačové programy. Ustanovení § 37 – knihovní licence se dle navrhovaného znění § 66 odst. 7 na počítačové programy vůbec nevztahuje, knihovna tedy bude moci počítačové programy užívat pouze v souladu s § 66 autorského zákona a podmínkami sjednanými v licenční smlouvě. Z toho plyne, že situace knihoven ve vztahu k užití počítačových programů se oproti současné situaci nemá změnit vůbec a pokud jde o zvukové a zvukově obrazové záznamy, mění se jen pokud jde o jejich prezenční půjčování. Absenčně lze na základě zákonné licence půjčovat, zejména knihy v tištěné i elektronické podobě (na CD Rom).

Odměna za půjčování tedy bude náležet především autorům děl literárních a děl výtvarných.

Ad 2) – kdo bude platit odměnu za půjčování děl v knihovnách

Odpověď na tuto otázku je stručná – stát. Mechanismus toho, jak by se to mělo dít není ale, vzhledem k formulaci odst. 2 § 37, na první pohled zcela zřejmý. Nicméně v příloze k autorskému zákonu je navržen bod 6., kde se uvádí, že za osoby uvedené v § 37 odst. 1 (tj. za knihovny, archivy,...) platí odměnu podle § 37 odst. 2 jednou ročně příslušnému kolektivnímu správci, jemuž bylo podle tohoto zákona uděleno oprávnění k výkonu kolektivní správy v rozsahu zahrnujícím vybírání odměn, stát. Odměna za půjčování činí 0,5 Kč ročně za jednu výpůjčku. Celková výše odměny byla odhadnuta na cca 25 mil. Kč ročně. Zároveň s návrhem novely autorského zákona je pak navrhována novela knihovního zákona, jejímž cílem je umožnit platbu odměn příslušnému kolektivnímu správci prostřednictvím Národní knihovny ČR.

Ad 3) – jaké povinnosti vyplývají ze zavedení úplatné zákonné licence pro knihovny

Podle § 37 odst. 5 návrhu novely je knihovna povinna, lze-li to na ni spravedlivě požadovat, předkládat příslušnému kolektivnímu správci na jeho žádost vždy souhrnně za kalendářní rok informace o počtu uskutečněných výpůjček a informace nezbytné pro rozúčtování odměn kolektivním správcem. Ustanovení je to neurčité, ponechávající detaily v podstatě na smluvní úpravě mezi Národní knihovnou (zastupující knihovny systému knihoven podle § 9 odst. 2 písm. f/ knihovního zákona) a příslušným kolektivním správcem. Předmětem této smlouvy by mělo být jednak určení konkrétních knihoven, které budou povinny shromažďovat informace rozhodné pro rozúčtování odměn kolektivním správcem, jednak určení o jaké informace se bude jednat. Předmětem smluvního ujednání by v neposlední řadě mělo být i stanovení přesného termínu pro zaplacení odměn. Pokud by nebyl smluvně dohodnut termín pro zaplacení odměn a případně ani datum, ke kterému mají být kolektivnímu správci poskytnuty informace rozhodné pro rozúčtování odměn jednotlivým autorům (tj. především jaká díla kterých autorů byla půjčována), bylo by dle mého názoru možno užít analogie s jinými obdobnými ustanoveními autorského zákona, např. s navrhovaným § 24 odst. 6.

Návrh Knihovní licence vyplývající ze směrnice 2001/29/ES – informační směrnice

V § 37 odst. 1 písm. a) je stanovena bezúplatná zákonná licence pro zhotovení rozmnoženiny díla knihovnou pro archivní a konzervační účely, pokud tato rozmnoženina nemá pro knihovnu přímý ani nepřímý hospodářský nebo obchodní účel. Tato licence již v autorském zákoně existuje v § 37

odst. 1 a navrhovaná úprava je pouze zpřesněním její formulace. Oproti současnému stavu se tak v této oblasti v podstatě nic nemění. Rozmnožení děl, které knihovna takto zhotoví, bude moci nově i zpřístupňovat veřejnosti na terminálech podle licence uvedené v § 37 odst. 1 písm. c).

Ustanovením § 37 odst. 1 písm. c) je do autorského zákona zaváděna zcela nová bezúplatná zákonná licence pro zpřístupňování děl prostřednictvím terminálů k tomu určených a umístěných v objektech knihovny. Jde tedy o zpřístupňování jakýchkoliv zveřejněných děl, která jsou součástí jeho sbírek, v nehmotné podobě a to výhradně pro účely výzkumu nebo soukromého studia návštěvníkům knihovny – čtenářům. To vše za předpokladu, že jim knihovna zamezí zhotovit rozmnoženinu takto zpřístupňovaných děl, byť by to mělo být pro osobní potřebu čtenáře, s jedinou výjimkou a tou je vytištění díla nebo jeho části pro jeho osobní potřebu a na jeho objednávku podle navrhovaného ustanovení § 30a odst. 1 písm. c). Z takto zhotovených rozmnoženin je knihovna povinna zaplatit odměnu podle § 25 autorského zákona. Na objednávku čtenáře však nelze tímto způsobem zhotovit rozmnoženinu vydaného notového záznamu díla hudebního či hudebně dramatického.

Ostatní části knihovní licence, které nemají přímou oporu ve směrnících

V § 37 odst. 1 písm. b), je zaváděna bezúplatná zákonná licence, na základě které je knihovna oprávněna zhotovit rozmnoženinu díla (jako celku), jehož rozmnoženina byla poškozena nebo ztracena, pokud taková rozmnoženina (např. kniha) není již nabízena k prodeji. Dále je knihovna podle tohoto ustanovení oprávněna vytvořit rozmnoženinu malé části díla, která byla poškozena nebo ztracena a to i v případě, že taková rozmnoženina (kniha) jako celek je ještě stále v prodeji. Účelem licence podle druhé věty je umožnit knihovně nahrazení škod způsobených neukázněnými čtenáři např. vytrháním určitých stran z knihy, aniž by to vyžadovalo zakoupení celé nové knihy. Rozmnoženiny vytvořené na základě obou licencí bude také možno půjčovat. V případě licence podle věty druhé bude otázkou, co se myslí „malou částí díla“. Pojem bude předmětem individuálního výkladu v jednotlivých případech a nelze jej proto zcela objektivizovat, např. tak, že jde jen o jednu, dvě, pět či více stran. Jen je třeba mít při výkladu na paměti, že užití všech zákonných licencí v autorském zákoně je limitováno tzv. třístupňovým testem, tj. užití na základě zákonné licence nesmí být v rozporu s běžným užitím díla a nesmí jím být rovněž nepřiměřeně dotčeny oprávněné zájmy autora. V tomto případě je třeba mít třístupňový test na paměti tím spíše, že rozmnoženinu díla, která byla takto opravena, lze půj-

čovat i v případě, že jiné takové rozmnoženiny mohou být stále ještě v prodeji.

Lehce nad rámec směrnice o informační společnosti pak jde další bezúplatná zákonná licence navržená v § 37 odst. 4, na základě které bude knihovna moci za účelem nabídky obsahu svých fondů k půjčení vytvořit rozmnoženinu díla či jeho části obsažených na obálce včetně tematického obsahu takového díla a zpřístupnit takovou rozmnoženinu díla v katalogu sbírek. Takto vylepšený katalog pak může i zpřístupňovat veřejnosti. Důležité je však zmínit, že knihovna je povinna zamezit zhotovení rozmnoženiny výtvarného díla, která by mohla být užita k přímému či nepřímému hospodářskému nebo obchodnímu účelu. To znamená, že knihovna bude oprávněna vytvořit si kupř. digitální rozmnoženinu obalu knihy či časopisu a tuto rozmnoženinu pak i s obsahem knihy či soupisem článků v časopise uveřejněných zpřístupnit veřejnosti a to i prostřednictvím Internetu. Pokud jde o povinnost zamezit zhotovení rozmnoženiny použitelné k přímému či nepřímému hospodářskému atd., nemyslí se tím absolutní zabránění možnosti zhotovení jakékoliv rozmnoženiny (to ostatně v prostředí Internetu není ani dost dobře možné), ale zabránění zhotovení rozmnoženiny relativně kvalitní. Jinými slovy knihovna může do svého katalogu sbírek takto zpřístupňovaného zařadit pouze digitální rozmnoženiny s tak malou hustotou pixelů, že obrázek bude dobře „čitelný“ jen pokud bude velikosti řekněme poštovní známky. Cílem je totiž umožnit uživatelům knihovny lepší orientaci v jejich fondech, aniž by bylo do práv autorů zasazeno způsobem, který by neodpovídal výše zmiňovanému třístupňovému testu.

Licence pro zdravotně postižené - § 38, licence na užití díla školního – § 35 odst. 3

Na závěr bych se ráda ještě krátce zmínila o dalších dvou zákonných licencích, které se mohou knihoven, či alespoň některých z nich, týkat. Jde o licenci pro zdravotně postižené a licenci pro užití školních děl. Licence pro zdravotně postižené je v návrhu novely obsažena v § 38 v odstavci 2. Knihovny budou i nadále oprávněny půjčovat rozmnoženiny vydaných děl pro potřeby zdravotně postižených v souvislosti s jejich postižením. Tato licence zůstává i nadále zákonnou licencí bezúplatnou, tzn. že za takové půjčování nenáleží autorům odměna. I nadále bude na jejím základě možno půjčovat zvukové a zvukově obrazové záznamy, nikoliv však již počítačové programy. Licence na užití díla školního obsažená i v návrhu novely stále v § 35 odst. 3 autorského zákona zůstala bez zásadních změn.